

УДК 342.951:351.82

В. І. Московець

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

На основі аналізу нормативно-правових актів визначено правові засади діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку в Україні як однієї з форм участі громадськості в забезпеченні громадського порядку.

Громадськість як активне соціальне утворення в певний момент об'єднує всіх тих, хто стикається зі спільною проблемою, що стосується суспільних інтересів, і може разом шукати шляхи її розв'язання. Однією з таких проблем в Україні є охорона громадського порядку. Для здійснення охорони громадського порядку законодавством України передбачено створення громадських формувань з охорони громадського порядку.

Діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку в сучасних умовах певною мірою була предметом досліджень О. Б. Андреевої, О. М. Бандурки, Є. В. Додіна,

© Московець В. І., 2011

Д. С. Каблова, Д. П. Калаянова, В. К. Колпакова, В. Г. Лихолоба, О. М. Музичука, Ю. С. Назара, О. І. Остапенка, В. П. Петкова та ін. Проте ряд актуальних і практично значущих проблем у цій сфері потребують подальшої розробки, тому нашою метою є визначення сучасного стану нормативно-правового регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку в Україні та шляхів його розвитку.

Основою діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку є ст. 38 Конституції України [1], яка визнає за громадянами право брати участь в управлінні державними справами.

Участь громадян в управлінні державними справами, зокрема здійснення правоохоронної функції, є одним із найважливіших принципів функціонування державного механізму. У здійсненні функцій управління державними справами громадяни беруть участь шляхом об'єднання в політичні партії і громадські організації. Через свої об'єднання громадяни здійснюють захист прав і свобод, задовольняють політичні, економічні, соціальні, культурні та інші інтереси. При цьому ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах на належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій (ст. 36 Конституції України). Суспільна активність громадян виражена в діяльності різних громадських об'єднань, зокрема громадських формувань з охорони громадського порядку, наявність яких відображає різноманітність інтересів громадян у реальному житті.

Відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [2] громадські формування з охорони громадського порядку створюються і діють у взаємодії з правоохоронними органами, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, додержуючись принципів гуманізму, законності, гласності, добровільності, додержання прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності членів цих формувань. Громадські формування з охорони громадського порядку створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян.

Рішення про створення громадських формувань з охорони громадського порядку приймається на зборах (конференціях) громадян. На збори можуть бути запрошені представники трудових колективів, навчальних закладів, правоохоронних органів та громадськості. Громадське формування з охорони громадського порядку діє на основі положення (статуту) про нього. Громадські формування з охорони громадського порядку створюються у складі не менше ніж 10 осіб.

Для реєстрації громадського формування з охорони громадського порядку його засновники подають до відповідного виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті ради за місцем його діяльності рішення про його створення, підтримане відповідним органом внутрішніх справ, узгоджене з цими органами положення (статут), інформацію про склад керівного органу, а також список членів формування.

Законом визначено основні завдання громадських формувань з охорони громадського порядку, до яких віднесено:

- надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам;

- інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань;

- сприяння органам внутрішніх справ у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх.

Членами громадських формувань з охорони громадського порядку можуть бути громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку можуть брати участь у забезпеченні правопорядку за місцем реєстрації цих об'єднань та лише після проходження відповідної правової та спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ і одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення члена громадського формування і нарукавної пов'язки.

Указом Президента України «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності» [3] доручено відповідним державним органам затвердити програми з налагодження співробітництва органів внутрішніх справ з населенням, залучення громадян до профілактики правопорушень, боротьби зі злочинністю, зокрема як громадських помічників дільничних інспекторів міліції з числа членів громадських формувань з охорони громадського порядку; Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям під час складання проектів місцевих бюджетів – розглядати питання щодо виділення коштів для забезпечення діяльності

громадських формувань з охорони громадського порядку та заохочення громадських помічників дільничних інспекторів міліції.

З метою підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ, дільничних інспекторів міліції, поліпшення профілактики правопорушень, посилення впливу громадських формувань, добровільних народних дружин на стан правопорядку Президентом України було видано Указ «Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку» [4], яким постановлено місцевим державним адміністраціям: ужити заходів щодо відновлення роботи громадських пунктів охорони порядку, вирішити питання про повернення їм приміщень, які вони раніше займали, або виділення інших, забезпечити утворення громадських пунктів охорони порядку там, де їх немає, з урахуванням регіональних особливостей організувати роботу рад цих пунктів для координації діяльності громадських формувань, трудових колективів, населення з охорони громадського порядку, профілактики правопорушень за місцем проживання громадян; організувати роботу щодо відновлення діяльності в мікрорайонах міст, у сільських населених пунктах, на підприємствах і в установах, при закладах освіти добровільних народних дружин, загонів сприяння міліції, самозахисту, груп охорони громадського порядку та інших формувань, всебічно сприяти зміцненню взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, населення з працівниками органів внутрішніх справ, насамперед з дільничними інспекторами міліції.

Члени громадського формування з охорони громадського порядку під час спільного з працівниками органів внутрішніх справ виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії.

Порядок придбання спеціальних засобів членами зазначених громадських формувань встановлено Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 р. № 706 «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії» [5].

Відповідно до зазначеної постанови до спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії (спеціальні засоби самооборони), дозволених до виготовлення, реалізації (продажу), придбання, реєстрації, обліку, зберігання (носіння) і застосування, належать:

- упаковки з аерозолями сльозоточивої та дратівної дії (газові балончики);

- газові пістолети і револьвери та патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії.

Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 р. визначено також підстави застосування громадянами спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії:

- для захисту від злочинних посягань на своє життя і здоров'я, житло та майно чи життя і здоров'я, житло та майно інших громадян;

- для захисту від нападу на приміщення організації, установи та суб'єкта підприємницької діяльності, де вони працюють;

- для затримання особи, яка вчинила злочин і намагається втекти або вчинити опір, з наступною передачею її працівникам органів внутрішніх справ.

Перед застосуванням спеціальних засобів самооборони громадянин, якщо є можливість, зобов'язаний попередити нападника про свій намір їх застосувати.

Якщо внаслідок застосування спеціальних засобів самооборони нападникові заподіяно тілесні ушкодження або він помер, громадянин, який застосував такі засоби, зобов'язаний негайно викликати карету швидкої медичної допомоги, вжити заходів до забезпечення охорони місця події та сповістити про це органи внутрішніх справ і прокурора.

Виготовлення та реалізація (продаж) спеціальних засобів самооборони здійснюються суб'єктами підприємницької діяльності – юридичними особами і громадянами, які мають на це спеціальний дозвіл (ліцензію), виданий в установленому порядку, за наявності сертифіката встановленого зразка на кожний вид спеціального засобу самооборони. До кожного спеціального засобу самооборони, що реалізується (продається), повинні додаватися правила користування цим засобом та порядок його застосування.

На виконання вимог Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», Указу Президента України від 19 липня 2005 р. № 1119 «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності» та з метою сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, органам виконавчої влади в запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисту життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань наказом Міністерства внутрішніх справ України було затверджено Інструкцію про

порядок придбання, видачі та зберігання спеціальних засобів членів громадських формувань з охорони громадського порядку [6], яка визначає порядок придбання, видачі та зберігання органами і підрозділами внутрішніх справ спеціальних засобів індивідуального захисту та самооборони, заряджених речовинами слъозоточивої та дратівної дії (спеціальні засоби), для забезпечення членів громадських формувань з охорони громадського порядку.

Відповідно до цієї Інструкції члени громадських формувань з охорони громадського порядку, яким органами внутрішніх справ надано дозвіл на придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів, мають право під час виконання своїх обов'язків спільно з працівниками органів внутрішніх справ користуватися власні або видані спеціальні засоби.

Придбання спеціальних засобів може провадитися за рахунок коштів громадського формування в порядку, визначеному його Положенням (Статутом), а також відповідно до вимог чинного законодавства.

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку можуть брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку після одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення члена громадського формування, нарукавної пов'язки, описи зразків яких затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. № 1872 «Про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і нарукавної пов'язки члена такого формування» [7].

Видача спеціальних засобів членам громадських формувань з охорони громадського порядку, які залучаються до несення служби з охорони громадського порядку, проводиться на підставі списку, наданого керівником формування або особою, котра його заміщає, завіреного печаткою формування та затвердженого заступником начальника органу внутрішніх справ – начальником міліції громадської безпеки або особи, яка його заміщає. Про отримання спеціальних засобів членами громадських формувань з охорони громадського порядку робиться відповідний запис. Після виконання завдань з охорони громадського порядку спеціальні засоби здаються оперативному черговому відповідного органу внутрішніх справ.

Видача спеціальних засобів на постійне зберігання й носіння громадським помічникам дільничного інспектора міліції здійснюється оперативними черговими на підставі наказу начальника органу внутрішніх справ про зарахування кандидатів громадськими помічниками та лише після проходження відпо-

відної правової та спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ.

Завдання, основні напрями організації роботи, обов'язки і права громадських помічників дільничних інспекторів міліції в сільській місцевості визначено Положенням про громадського помічника дільничного інспектора міліції в сільській місцевості, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25 липня 2005 р. № 595 [8].

Про видачу спеціального засобу та його отримання під особистий підпис громадського помічника дільничного інспектора міліції оперативний черговий робить запис.

Міністерством внутрішніх справ України розроблено Методичні рекомендації про залучення громадських формувань з охорони громадського порядку, створених на базі недержавних охоронних структур, до охорони правопорядку [9], які визначають загальні положення про залучення громадських формувань з охорони громадського порядку, обов'язки громадського формування, засади створення громадського формування і членства у громадському формуванні, містять питання щодо навчання кандидатів у члени громадського формування, взаємодії органів внутрішніх справ з громадським формуванням.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що залучення громадськості до правоохоронної діяльності закономірно і справедливо розглядається як важливе русло участі громадян у управлінні справами суспільства і держави, один з основних факторів зміцнення конституційного режиму, ролі законів, посилення механізму підтримання правопорядку на ґрунті розвитку народовладдя. Про це свідчить нормативно-правова база, яка на законодавчому рівні врегульовує загальні питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку в Україні. Разом з тим значна кількість нормативних актів, які регулюють порядок утворення та діяльності зазначених громадських формувань, потребує оновлення, оскільки після їх прийняття відбулось багато змін у житті суспільства та держави. Це стосується переважно відомчої нормативної бази МВС України, яке останнім часом активно реформується. Існує також потреба в підвищенні стимулів для залучення більшого числа громадян до правоохоронної діяльності, без чого вона не може бути достатньо ефективною.

Список літератури: 1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1835-14>. 3. Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності : указ Президента України від 19 лип. 2005 р.

№ 1119/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1119%2F2005>. **4.** Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку : указ Президента України від 16 черв. 1999 р. № 650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=650%2F99>. **5.** Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивою та дратівної дії : постанова Кабінету Міністрів України від 7 верес. 1993 р. № 706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=706-93-%EF>. **6.** Про затвердження Інструкції про порядок придбання, видачі та зберігання спеціальних засобів членами громадських формувань з охорони громадського порядку : наказ МВС України від 27 квіт. 2009 р. № 183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0644-09>. **7.** Про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і наукової пов'язки члена такого формування : постанова Кабінету Міністрів України від 20 груд. 2000 р. № 1872 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1872-2000-%EF>. **8.** Положення про громадського помічника дільничного інспектора міліції в сільській місцевості : затв. наказом МВС України від 25 лип. 2005 р. № 595 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0865-05>. **9.** Методичні рекомендації про залучення громадських формувань з охорони громадського порядку, створених на базі недержавних охоронних структур, до охорони правопорядку [Електронний ресурс] / МВС України, Департамент громадської безпеки, Управління організації охорони громадського порядку. – Київ, 2010. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/445415;jsessionid=005EDC848223640956F4579409D9DF36>. **10.** Музичук О. М. Участь громадян та громадських формувань в охороні громадського порядку та боротьбі із правопорушеннями / О. М. Музичук // Вісник Університету внутрішніх справ. – Вип. 16. – 2001. – С. 17–21. **11.** Каблов Д. С. Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону : монографія / Д. С. Каблов. – Донецьк. юрид. ін-т Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Донецьк : Ноулідж, Донецьке від-ня, 2010. – 170 с.

Надійшла до редколегії 11.09.2011

На основе анализа нормативно-правовых актов определены правовые начала деятельности общественных формирований по охране общественного порядка в Украине как одной из форм участия общественности в обеспечении общественного порядка.

On the basis of analysis of regulatory legal acts the legal beginnings of activity of public formations on public law enforcement in Ukraine are defined as to one of forms of participation of public in providing of public order.